

KIRGIZ EDEBİYATINDA OLUMLU KAHRAMANLARA DAİR

Dr. Kemal GÖZ

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
gozkemal@yahoo.com

Öz

1934 yılında toplanan Sovyet Yazar Birlikleri Kurultayı'nda dönüm noktası niteliğinde önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar neticesinde adına "olumlu kahraman" denilen bir kavram edebiyatta yer edinmiştir. Bu yazıda Kırgız edebiyatındaki "olumlu kahramanlar" kavramı üzerinde durulacaktır. Olumlu kahramanların tarih içerisinde uğradıkları değişim de irdelenerek edebiyatın gelişim safhasında aldıkları rol üzerinde durulacaktır. Olumlu kahramanların edebiyatta hizmet ettikleri amaç ve bunun yanında devrim romantizminin olumlu kahramanlarla iç içe kullanılması gibi konular genel itibariyle Sovyet özelde ise Kırgız edebiyatının nasıl anlaşılması gerektiğine dair ipuçları vermekte Sosyolojik araştırmalar açısından edebiyatın rolünün özellikle tek merkezden yönetilen sistem edebiyatlarının anlaşılması ile artacağı fikri benimsenmektedir. Ayrıca Sovyetlerin oluşturmaya çalıştığı toplumsal hafızada olumlu kahramanların edindiği rol de önemli bir konu başlığı olarak karşımızda durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Olumlu Kahramanlar, Cengiz Aytmatov, Salican Cigitov, Andrey Jdanov

ON THE POSITIVE CHARACTERS OF KYRGYZ LITERATURE

Abstract

In 1934 during the Writers Council of Soviets Union, some significant decisions that eventually have become cornerstones in Kyrgyz Literature, were made. As a result of the decisions in question a new concept called "positive character" was introduced to literature. This article mainly focuses on the concept of positive characters along with analyzing the historical changes that they had gone through to reveal the role that they got to play in the overall literary progress. The purpose that the positive characters serve to and the fact that the revolutionary romanticism had closely been engaged with the positive characters give us clear hints about how Sovietic literature in general and Kyrgyz Literature in specific should be grasped. It also reveals us that especially the understanding of systemic literatures that are controlled by a single center help attribute a greater role to literature itself in terms of sociological researches. Besides, the role the positive characters played in the positive collective memory that the Soviets Unions was trying to create also outstands as an important title in the article.

Keywords: Positive Characters, Chinghiz Aitmatov, Salican Cigitov, Andrey Jdanov

Giriş

Ekim Devrimi dünya tarihi açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. 1917 yılında meydana gelen devrimle Çarlık Rusya yıkılmış ve yerine kurulacak olan Sovyetler Birliği'nin temelleri atılmıştır. 1918 yılına kadar süren iç savaşın Bolşeviklerin galibiyetiyle sonuçlanması, içinde Orta Asya'nın da bulunduğu geniş Rus coğrafyasının siyasi geleceğini

kati şekilde etkilemiştir. 1 Kasım 1917 yılında Taşkent'te Bolşevik ayaklanması Bolşeviklerin başarısıyla sonuçlanmış ve bu durum 15-22 Kasım 1917'de toplanan III. Eyaletler Kurultay'ında bütün dünyaya ilan edilmiştir (Cigitov, 1984: 12). Taşkent'te Sovyet yönetiminin kurulması bütün Orta Asya'nın siyasi geleceğini de yakından etkilemiştir. Neticede 1918 yılında Taşkent'te 20 Nisan 1 Mayıs ayları arasında toplanan V. Sovyet Eyalet Kurultay'ında alınan kararlar 30 Nisan'da ilan edilmiş ve Türkistan Sovyet Federatif Cumhuriyeti, Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne katılmıştır (Cigitov, 12: 1984).

Orta Asya'da yaşayan halkların Sovyetler Birliği'ne katılmasıyla bu bölgelerde meydana gelen Sosyokültürel değişikliklerin ortaya çıkmasında edebiyata da rol biçilmiştir. Orta Asya'da farklı yazı dilleri marifetiyle aynı amaç için örgütlenmiş edebiyatlar meydana getirme çabaları neticesinde kurulan yerel yazar birlikleri 1934 yılında toplanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği - Yazarlar Birliği kurultayında alınan kararlara bağlı kalarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Kruşçev dönemiyle nispeten son bulan 1934 kongresi etkileri Kırgız edebiyatında da kendini göstermiş ve oluşturulmaya çalışan toplumsal hafıza edebiyatın her türünde istisnasız olarak işlenmiştir. Bahsi geçen toplumsal belleğin oluşturulması maksadıyla edebiyatta iki husus ön plana çıkarılmıştır. Bunlardan birincisi sosyalist realizm diğeri ise bu teorinin edebiyatta uygulanabilmesi için kullanılan “olumlu kahramanlar” metodudur.

Poul Connerton “Toplumlar Nasıl Anımsar” adlı eserinin girişinde toplumsal hafıza ile ilgili şu satırlara yer vermektedir:

“Her türlü başlangıcın içinde bir anımsama ögesi yatar. Toplumsal bir grubun tümüyle yeni bir yol tutturmak üzere eşgüdümlü bir çaba gösterdiği durumlarda; bu özellik geçerlidir. Böyle herhangi bir başlangıç girişiminin doğasında tamamen keyfilik vardır. Başlangıç noktalarında, geçmişten alıp sürdürülecek hiçbir şey yoktur; başlangıç hiç yoktan belirivermiş gibidir. Başlangıç anını yaratanlar, olaylar zincirini koparmış ve olayların dizilişindeki düzenin dışına düşmüş gibidirler. Zaten başlangıcın aktörleri, bu olguya ilişkin duygularını genellikle yeni bir takvim başlatarak açığa vururlar. Ne var ki mutlak anlamda yeni bir şeyin aklın kabul etmesi olanaksızdır. Bunun nedeni yalnızca tümüyle yeni bir başlangıç yapmanın güç olması değildir, pek çok eski bağlılık ile alışkanlığın, eski ve yerleşik bir şeyin yerine yenisini koyma çabamızı engellemesi de değildir. Bunlardan daha temel bir neden vardır: Ne türden olursa olsun belli bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek

için onu, daha önceki deneyimlerimizin oluşturduğu bağlama dayandırmak zorunda oluşumuzdur” (Connerton, 1999: 14-15).

Sovyetler Birliği’nde oluşturulmaya çalışılan toplumsal belleğin kurucuları özellikle Orta Asya halkları için olay zincirini koparmışlar ve tarihi süreçten bağımsız yeni bir takvim başlatarak yeni bir toplum inşasına girişmişlerdir. Halklara sunulan yeninin eski bağlamında mukayese edilerek daha belirgin bir kabul ettiriş sistematiği oluşturulması ve bu bağlamda kullanılan “olumlu kahramanlar” metodu ise 1934 yılında toplanan Sovyet Yazarlar Birliği kurultayında ele alınmıştır.

Stalin'in yakın adamlarından ve Sovyet ideoloğu Jdanov kurultayda alınan kararlarda etkili olmuştu. Özet olarak “Planlanmış bir geleceğin insan ruhunun mühendisi olan yazar tarafından gösterilmesi” şeklinde ifade edilebilecek kurultay kararları ile hem sanatçılar kendi hâllerine bırakılmayarak farklı düşüncelerden etkilenmeleri engellenmiş oluyor hem de ortak bir toplumsal hafıza oluşturabilmek için edebiyattan ve sanattan yararlanılıyordu. Bahsi geçen toplumsal hafızanın oluşturulabilmesi için edebiyat ve sanatın önüne başta kapitalizm olmak üzere din ve yerel kültürler düşman olarak konulmuştu. Edebiyat ve sanattan istenilen bu düşmanla olumlu kahramanlar vasıtasıyla mücadele etme işiydi.

Edebiyatın toplumların şekillendirilmesinde rol oynaması durumu sadece Sovyetler için geçerli bir kavram değildi. Oxford Üniversitesinde İngiliz edebiyatı profesörü olan George Gordon bir sömestr başlangıcında yaptığı konuşmada İngiltere'nin hasta ve İngiliz edebiyatının da İngiltere'yi kurtarması gerektiğini, kiliselerin bu konuda başarısız olduğunu söylemiştir. Gordan'a göre İngiliz edebiyatının üç işlevi vardır (Eagleton, 2004: 42):

“Kanımca bizi eğlendirme ve eğitime işlevini korumayı sürdürür; ama ayrıca ve hepsinden önemlisi, ruhlarımızı kurtarmakla ve devleti iyileştirmekle görevlidir.”

Yukarıdaki görüşü destekler nitelikteki başka bir görüş de 1750 yılında "The Rambler"ın dördüncü sayısında Dr. Johnson tarafından belirtilmiştir. Romanların günlük yaşamdan uzak olduklarını ve bu hâllerleriyle okurlar tarafından örnek alınmayacaklarını belirten Jhonson, gerçek yaşam üstüne kurulan yeni romanların özellikle genç okurlara kendi yaşamlarında uygulayabilecekleri tutum ve davranışlar sunduğunu belirtir ve yazarları kitaplarında daha iyi örnekler vermeye çağırır (Forster, 2001: 14, Ünal Aytür’ün ön sözü).

Sovyetler Birliği ve Kırgızistan'da Olumlu Kahraman Fikrinin Ortaya Çıkması ve Uygulanmaya Başlanması

Sovyetler Birliği okurları için de gerçek yaşamı yine Sovyetlerin tarif ettiği şekli ile gösteren ve genç okurların tutum ve davranışlarını belirleyecek sunumlar yapan eserler ortaya koyma fikri 1934'teki kongrede son hâlini almıştı. Genç okurların tutum ve davranışları aynı zamanda onlara örnek olacak kitabî kahramanlar aracılığı ile gösterilmeliydi. Edebiyatı araç hâline getirerek ideolojik bir toplum hafızası oluşturmak gayretine dönüşecek olan bu adımların eserlerdeki tezahürü ise farklı bir boyutta ortaya çıkmıştır. Jdanov kurultaydaki konuşmasında şu cümlelere yer vermiştir:

“Bizim ülkemizde edebiyatın asıl kahramanları yeni hayatın aktif inşa edicileridir: İşçiler, kolхозlarda çalışan çiftçiler, köylüler, parti üyeleri, mühendisler, genç komünistler, komünist öğrencilerdir. İşte, Edebiyatımızdaki asıl tipler ve asıl kahramanlar bunlardır” (Jdanov, 1934: 4).

Jdanov'un bahsini ettiği "asıl kahramanlar" toplumun örnek alacağı her yönüyle iyi özelliklerle donatılmış ve eksik bir yan taşımadığı için E. M. Forster'in *Roman Sanatı* adlı eserinde tarifini ettiği "yalınkat" kişiler sınıfına giriyordu (Forster, 2001: 108). “Olumlu kahramanlar” 1934 kongresinde son hali verilen Sosyalist Realizm'in en önemli gösterge ayaklarından biriydi. Ayrıca Jdanov'un Sovyetler Birliği edebiyatına bakışı kendi ağzından çıkan şu sözlerle daha iyi anlaşılırmaktaydı:

“Bizim edebiyatımız dünyadaki bütün halkların ve ülkelerin edebiyatları içerisinde en genç edebiyattır. Bununla birlikte en ideolojik, en ilerici ve devrimci edebiyat da bizim edebiyatımızdır... Edebiyatımız gibi temel tematiği işçi ve köylü sınıfının hayatı ve onların Sosyalizm için verdiği savaş olan bir edebiyat hiçbir zaman olmadı ve olmayacak ve elbette ki bütün emekçi halkların ve kadınların haklarını savunan bir edebiyat hiçbir yerde, hiçbir ülkede yoktur” (Jdanov, 1934: 3).

Olumlu Kahraman teriminin ortaya atılmasında ideolojik bir temel olduğu gibi Rus edebiyatında bir akım hâlini alan "Oblomovizm"e bir tepki üzerinde şekillenmiş bir yanı da vardır (Moran, 2002: 60). Puşkin'in poeması Yevgeniy Onegin ile başlayan ve Turgenyev, Gogol, Lermantov ve Herzen'in eserlerinde ortaya çıkan ve İvan Gançarov tarafından kaleme alınan *Oblomov*'da doruk noktasına ulaşan gereksiz adam tiplemesi Rus soylu kesimin aydınlarında görülen bir hastalıktır (Moran, 2002: 61). Nihayet Arslan "*Osmanlı ve Rus*

Toplumlarında Medeniyet Değişmesi" adlı makalesinde konuyla ilgili olarak şu satırlara yer vermektedir:

“Kafası düşüncelerle dolu, bir şeyler yapmak isteyen, ancak hayallere dalıp bunları gerçekleştirmek için bir çaba sarf etmeyen, daha doğrusu davranma, eyleme geçme gücünü kendinde bulamayan, toplumla arasındaki uçurumu aşamayan, ideal yoksunu kişilerin eylemsizlik içinde yeteneklerini, ruhlarını tüketme hastalığıdır. Dobrolyubov’un mücadele edilmesini istediği Oblomov tipiyle adı Oblomovluk konulan bu hastalık dönemden döneme biçim değiştirerek olsa da, boşuna romanlardaki bu tipler de ortaya çıkmıyordu. Çünkü gerçek hayattaki örneklerinden alınmıştır” (Arslan, 2001: 57).

Dobrovyulov ise "*Oblomov Neyi Temsil Eder*" adlı eleştiri yazısında Rus edebiyatında "gereksiz adam" tipini tahlil etmiş ve "gereksiz adam"a bir tepki olarak "olumlu kahraman"ların edebiyatta oluşturularak desteklenmesini istemiştir. Toplumunu yönlendirmek ve sanatı bu amaç için kullanmak maksadıyla yola çıkan sosyalist realistler Dobrovyulov'un bu görüşünü benimseyerek canlandırılması gerektiğine inandılar (Moran, 61: 2002). Nitekim 1934 kurultayında konuşmasında Jdanov bunun bir ütopi sanılmamasını "olumlu kahramanların" plânlanmış bir geleceğin adamları olduğunu belirtmiştir (Moran, 61: 2002). Jdanov kurultaydaki konuşmasında şunları söylemiştir:

“Sovyet edebiyatı kahramanlarına şunu göstermeyi bilmeli, kahramanlarına bizim yarınımıza bakmayı öğretmeli, bu bir ütopi değil, çünkü bizim yarınlarımız hazırlıkları bugün plânlanarak oluşturulan çalışmalardır.” (Jdanov, 1934: 5)

Jdanov konuşmasında devrim romantizminde de bahseder:

“İnsan ruhunun mühendisi olmak, gerçek hayatın üzerinde durmaktır. Bu ise kendi içindeki sırayla en başta eski tip romantizmden, var olmayan hayat ve gerçek olmayan kahramanları çizen ve bize gösteren romantizmden, okuyucuları baskı ve çelişkilerle dolu gerçek olmayan bir dünyaya, hayalî bir dünyaya götüren romantizmden uzak kalmak demektir. Bizim edebiyatımız için ise materyalist bir temel üzerinde ayakları üzerinde sağlam bir şekilde durabilmek ancak yalancı bir romantizmle değil, yeni tip romantizmle, devrimci romantizmle olur” (Jdanov, 1934: 5).

Devrimci romantizmi Cengiz Aytmatov da dahi görmek mümkündür. Buna verilebilecek en iyi olumlu kahraman örneği *Gülsarı*'daki Tanabay ve onun devrimci romantizmle yoğrulmuş hikâyesidir. Elbette ki bu örnek yıllar içerisinde olumlu kahramanların işlenerek en mükemmel hâlini almış ve Tanabay'ın "yalıncat" bir kişiden çok "yuvarlak" kişi olma özelliği taşıdığı hâlidir. Cengiz Aytmatov'un *Gülsarı* adlı uzun hikâyesinde Tanabay esasında her türlü olumsuzluğa rağmen canla başla çalışan, gece gündüz işinin başında ve kendisini ve ailesini düşünmeden bütün gücünü sosyalist rejim için kullanmaktan çekinmeyen tipik bir olumlu kahramandır:

Tanabay ayağa kalktı:

“-Bak Çora, sen hep böylesin! Gazetelerde okumuş adamlar için, şey diyorlar. Neydi o. Ha, entelektüel. Sen de bir entelektüelsin. Ötesini düşünür, berisini düşünür, bu işin sonu ne olur? diye bir karar veremez, kestirip atamazsın. Korkarsın. Uzatmaya ne gerek var. Listede adı var mı? Var. Öyleyse o da bir kulaktır. Benim ağabeyim diye kayırmayın. Sovyet iktidarı uğruna ben öz babama merhamet etmem. Benim ağabeyim diye çekinmeyin. Mallarına siz el koymazsınız bunu ben kendim yaparım...

Ertesi gün Kulıbay onu görmeye geldi. Tanabay ağabeyini soğuk karşıladı ve elini de uzatmadı.

-Beni neden toprak ağası saydınız? Neden malıma el koyuyorsunuz?

İkimiz beraber ırgatlık etmedik mi? Kulak denen o zengin toprak sahipleri ikimizi birden kovmadılar mı?” (Aytmatov, 1997: 151).

Tanabay, 1934 kongresinde kararlaştırıldığı gibi topluma yön verecek ve idealleri uğruna en yakın akrabalarını bile cezalandırmaktan çekinmeyen, Sovyetler Birliği'nin selameti için kendinden fedakârlık yapabilecek kadar rejime inanmış ve herkesin saygı duyacağı kadar işinde inançlı bir hikâye kişisidir. Önce savaş meydanında gerçek bir komünist gibi ülkesini savunmuş, cepheden döndüğünde ise yapılması en zor olan işlerden birisini gönülsüz de olsa kabul ederek yaylada at çobanı olmuştur. Diğer olumlu kahramanlardan farklı olarak Tanabay'ın bazı olumsuz yönlerine yer verilse de aslında bu özellikler onun olumluluk özelliğinin daha belirgin olarak görünebilmesi için kullanılmış her şey zıddıyla bilinir kuralının açık bir tezahürüdür. Tanabay'ın entelektüel bir kişiliğinin olmaması ve üniversite mezunu olmayan sıradan kişiliğine rağmen yaptıkları ve altından kalktığı işler şeklinde özetlenebilecek bu derinlik algısı gerçekçi bir "yuvarlak" kişiyle karşı

karşıya olduğumuzu gösteriyor. Canı pahasına ülkesini savunması gereken İsmail'in savaştan kaçması (*Yüz Yüze*) ve cephede ülkesi için savaşan kocasını bırakarak âşık olduğu adamı tercih eden Cemile'nin (*Cemile*) yerini aradan geçen yıllar içinde "Sosyalist güreş" için kendi öz ağabeyinin mallarının kamulaştırılmasını destekleyen ve ağabeyinin Sibirya'ya sürgüne gönderilmesinde bir nevi suçu olan Tanabay'ın alması üzerinde ayrıca durulması gereken ilginç bir husustur. Esasında Aytmatov'un sistemin bozuk taraflarını eleştirdiği en önemli eserlerinden birisi olarak değerlendirilen *Gülsarı* bu eleştiriyi bir "olumlu kahraman"la gerçekleştirmiştir.

Olumlu kahramanlarla ilgili olarak buradan hareketle yapılabilecek bir diğer genelleme de bu kahramanın "yuvarlak" kişiler olmaktan çok "yalıncat" tanımına daha çok uymasındır. Sadece bir yönüyle ortaya çıkan olumlu kahramanlar bir amaç için oluşturulmuşlardır.

"Yalıncat" olumlu kahramanlarla ilgili olarak verilecek en güzel örnekler İkinci Dünya Savaşı döneminde yazılan kahramanlık hikâyelerinde mevcuttur. Coomart Bökönbaev'in kaleme aldığı bir İkinci Dünya Savaşı dönemi hikâyesi olan "Düşönkul"dan yapacağımız alıntı da baş hikâyeye kişisi Düşönkul savaşın çıktığı haberini alır almaz hızla askerlik şubesine gider ve gönüllü olur, askere alındığını haber veren celp belgesini aldığı anda ise cepheye hareket etmeden önceki saatleri çok kısa bir şekilde anlatılır:

“İt öleceği zaman kaplana üermiş, denilen şey bu dedi ve arabasını ileriye doğru sürdü. ... Evine gitmeden askerlik şubesine gitti. “Gerek olduğu gün çağırırız” cevabını aldıktan sonra kolhoza yeniden döndü (Bökönbaev: 1987: 59, Der: Cusupov).

Düşönkul'un çok isteyerek beklediği gün nihayet geldi. Bu 17 Temmuz günü idi... Sabahleyin tan vakti Düşönkul'un eline askere çağırılma kâğıdı geldi. Heyecanlandı ve çok sevindi.

-Çok geç, daha önce çağırmaları gerekiyordu, dedi.

Düşönkul eve geldiğinde Kerimbübü çocuğunu emziriyordu.

-Ben gidiyorum, yolluk hazırla, dedi

-Nereye?

-Nereye diyor, nereye olacak, elbette savaşa” (Bökönbaev, 1987: 60, Derleyen: Cusupov).

Düşönkul'un karısı Kerimbübü ile vedalaşma şekli hikâye tekniklerine uymadığı gibi yalınkat bir olumlu kahramana da ciddi bir örnektir. Edebiyatın gereğinden fazla araç hâline getirilmesi ve estetik duygu oluşturma işlevinin bir kenara bırakılması olumlu kahramanların yazar tarafından ortaya çıkarılma nedenleri doğrultusunda hareket eden sadece tek yönlü kişiler olmasına neden olmuştur. Nitekim yukarıda alıntısı yapılan diyalogda ölümün muhtemel olduğu bir yolculuğa çıkan bir eşin karısı ve çocuğu ile vedalaşırken daha hissî davranmasını beklemek yanlış bir tutum değildir.

Bu tek yönlülük hep iyi hasletler üzerine kurulduklarından dolayı yazarın çizdiği özelliklerin derinliğine ulaşılabilmesi ise ancak olumlu kahramanın karşısına çıkarılan çatışma kişisiyle olmuştur. Böylelikle okuyucu olumlu kahramanın karşısına çıkarılan ve sadece kötü özelliklerle donatılmış hikâye kişisi sayesinde yazarın vurgulamak istediği derinliği olumlu kahraman üzerinde daha iyi görebilecektir. Harici âlem ve itibari âlem arasındaki inandırıcılık sınırlarını zorlayan bu durumun örnekleri Türk Edebiyatında da mevcuttur. Bu nedenle bu tür eserlerden geriye sadece okuyucuya verdiği merak duygusu haricinde pek bir şey kalmamakta ve estetik yaşantı uyandırma ya da haz alma olarak nitelendirilebilecek duygular yerine sadece merakla sınırlı bir okuma duygusu ortaya çıkmaktadır. Kırgız edebiyatında genel itibariyle değerlendirildiğinde olumlu kahramanların adı Kırgızca isimlerden seçilirken yazar tarafından olumlu kahramanın karşısına çıkarılan çatışma kişisi Arapça kökenli bir isim taşır. 1964 yılında Kasımalı Cantöşöv tarafından kaleme alınan *Bizdin Sekretar* adlı eserde olumlu kahraman bütün iyi özellikleri üzerinde toplamış olan Sagınbektir. “Kommunist kolhozunun” genel sekreterliği görevini yürüten Sagınbek’in karşısındaki çatışma kişisi ise yine aynı kolhozun başkanı olan, tembel, işine gereği gibi eğilmeyen Abılkasımdır. Bu ikili arasında eserde geçen benzer diyaloglardan sadece birisini vermekle yetineceğiz:

“-Başkan seçilip çalışmaya başladığınızdan beri malcıların bir tanesinin yanına bile hâlâ gitmediniz. Uzaktaki o malcılar değil üçüncü bölümdeki kolhozcuların nerede çalıştıklarını bile bilmiyorsunuz. Bunun nasıl bir şey olduğunu anlayıp utanıyor musunuz? Akıl sormak, konuşmak için gençler gelecek olsa birden bire ortadan kayboluyormuşsunuz. Biz önemli bir iş için bir yere gittiğiniz düşünsek sizin sıcak bir yerde yumuşak bir koltukta elinizde bardakla işlerin tamamını kafanızdan çıkarıp keyif çattığınız görüyoruz.

-Öf, ne yani, misafirliğe çağırılacak olsak, gitmeyecek yemek de mi yemeyeceğiz? dedi, Abılkasım.

-İşi de yemeklere, misafirliğe gösterdiğiniz önem gibi önemseniz o zaman hiçbir şey söylemezdim” (Cantöşev, 1964: 38).

Görüldüğü gibi Abılkasım olabildiğince kötü çizilirken karşısındaki “olumlu kahraman” olan Sagınbek her yönüyle örnek bir kişilik olarak verilmiştir. Olumlu kahramanın karısı da olumlu kahramanı tamamlar nitelikte mükemmel bir kişiliktir.

“Sagınbek’le beraber enstitüyü beraber bitirdiler, ana dili ve edebiyatı dersinde öğretmen olarak çalışıyor. Yüzünü asmayı, sinirlenmeyi bilmeyen, açık sözlü, şakacı. Sadece yakınlarına değil hiç tanımadığı yabancıların bile ilk görüşte hemen sevdiği çok sevimli birisi” (Cantöşev, 1964: 51).

Buna benzer satırlar, toplumsal hafıza oluşturmak maksadıyla olumlu kahramanlar üzerinden verilen mesajlarla da dikkati çekecek kadar ön plana çıkmaktadır. Örneğin Cekşen Aşuubaev tarafından 1940 yılında kaleme alınan uzun hikâye “Tereng Keçüü” de hikâyenin başkışisi Külükan’ın şehre gelerek okumaya başlaması şu satırlarla anlatılmaktadır:

“Kırgızistan’ın başkenti Frunze şehri, dağlar arasından gelen Külükan’a çok etki etti. Külükan şehre hemen alışamadı. Zamanla üç yıllık kursu bitirene kadar şehre alıştı. Bu üç yılın içinde Külükan Rusçayı iyi öğrenmek gerektiğini, Rusça aracılığı ile ilimin hazinesine tam olarak girebileceğini anladı. İşte bu işe birinci sınıftan itibaren dikkatle eğilip, çok çalışıp, Rus kızlarıyla beraber çok zaman geçirip, onlarla nerede olsa da beraber olup, Rus klasiklerini ısrarla ve dikkatle okuyarak ikinci sınıfı bitirene kadar bütün dersleri mükemmel oldu” (Aşuubaev, 1967: 8, Derleyen: Cusupov).

Külükan’ın başarılı bir öğrencisi olmak yolunda geçmesi gereken etaplardan birisinin Rusça öğrenmek olarak gösteren yazar daha sonra Külükan’ın daha ileri seviye için Moskova’ya okumaya gittiğini anlatmaktadır. Burada “Rusça” ve ileri seviyede bilim almak için gidilen “Moskova” kelimeleri oluşturulmaya çalışılan toplumsal hafızada ayrı bir yere sahiptir. Ayrıca olumlu kahraman Külükan üzerinden topluma verilen açık mesaj ve oluşturulmaya çalışılan toplumsal hafıza her ne kadar eserin değeri ve örtük hakikat arasındaki ters orantıya uymasa da edebiyatın değerden çok araç olarak görülmesi bu dönem Kırgız edebiyatı için yadsınamaz bir gerçektir.

Olumlu kahramanlar 1934 yılından itibaren tarihî süreç içerisinde bazı değişikliklere uğrasa da Kırgız edebiyatı özelinde değerlendirildiğinde 1960’lı yıllarda yayımlanan eserlerde edebiyattaki yerini kaybetmiş Aytmatov’un etkisiyle onu örnek alan yazarlar olumlu

kahramanları yalınkat kişiler olmaktan çıkararak üç boyutlu yuvarlak kişilerin var olduğu ve güçlü çatışmalar üzerine kurulu yine merak unsurunun ön planda olduğu eserler ortaya koymuştur. Genel olarak yazın dünyasının ikiye ayrıldığı bu dönemde ilk dönem yazarları yine bildikleri usuller doğrultusunda eserler kaleme almaya devam etmişlerdir. Eski ve yeni nesil kalemler arasında geçen ve Cengiz Aytmatov'un merkezinde olduğu tartışmaları Prof. Dr. Salican Cigitov "*Cengiz Aytmatov Edebiyat Dünyasında Boy Gösteriyor*" adlı makalesinde uzunca anlatmıştır (Söylemez, 2006: 155).

Sonuç

Sonuç olarak gereksiz adam tipine duyulan tepki ortaya olumlu kahramanların çıkmasına neden olmuş, gerçekçiliğin yeniden yorumlanarak ideal olan gelecekteki gerçekliği göstermesi şeklinde yorumlanması ise olumlu kahramana eserlerde alacağı rolü biçmiştir. Devrim romantizmi ise olumlu kahramanın yapılması güç işlerin altından nasıl da fedakârlıkla kalktığıнын, vatanını savunmak için en ön safta yer alışının, kolhozdaki işlerde hep en önde ve gece gündüz işinin başında oluşunun neden sonuç ilişkisi içerisinde açıklamak için kullanılmıştır. Oluşturulmaya çalışılan toplumsal hafıza, büyük bir amaç uğruna bir araya gelmiş farklı milletlerin ortak bir payda etrafında birleşmesini sağlamak için gösterilen semboller etrafında kaynaştırılması olarak tanımlanabilir. Hepsi ayrı ayrı başlıklar hâlinde işlenmesi gereken bu konular televizyon ve sinema gibi toplumsal hafıza oluşturmada edebiyattan daha etkili olan unsurların ortaya çıkmasıyla edebiyatın amaç ve işlevinin sorgulanması süreci ile sonuçlanmıştır. Bu süreç edebiyatın işlevinin yeniden anlamlandırılması gerektiğini ortaya koyan ve salt metinsel bağlamda ele alınamayacağını gösteren önemli bir tespiti de beraberinde getirmektedir. Sovyetler Birliği döneminde Kırgız edebiyatında kaleme alınan şiir, roman ve hikâye türü eserlerin 1934 kongresi etkisinde yazılmış olanlarının okur üzerinde estetik yaşantı uyandırmak gibi bir kaygısı yoktu, örneğin okurun romana olan ilgisi, yazarın bilge kişiliğini görmek ve kahramanları ile çıktığı yolculukta ortaya koyduğu sanattan haz almaktan ziyade merak unsuru üzerine kuruluydu. Bu merak, yazarın itibari âleminde şekillendirdiği yalınkat kişiler sayesinde belki doğal yollardan ortaya çıkan keskin çatışmalar sayesinde bir nebze oluşuyordu, fakat birbirinin tekrarı olan bu çatışmalar belli bir süre sonra sürekli tekrarların oluşmasına ve dolayısıyla ilginin azalmasına neden olmuştur. Batıda bu çıkmazı aşabilmek için "gizem" unsurunun kullanılması Sovyetler için geçerli olmamış, metnin biçimi üzerinde de yazılış amacı farklı olduğu için çok fazla durulmadığından dolayı estetik yaşantı uyandırmaktan uzak yalınkat eserler ortaya çıkmıştır. Bu yalınkatlık hem biçim hem içerik olarak ayrı ayrı değerlendirilebilir. Burada Kırgız

edebiyatı ve genel itibariyle Sovyetler Birliği edebiyatında Kruşçev'in parti genel sekreteri olduğu döneme kadar olan sürecin değerlendirilmeye alındığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar:

- ARSLAN, Nihayet. (2011). “Osmanlı ve Rus Toplumlarında Medeniyat değişmesi: Bihruz’lar ve Oblomov’lar” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 18, 1, 47-80
- AYTMATOV, C. (1997). *Elveda Gülsarı*. Özdek, R. (Çev.), Ötüken Neşriyat
- CANTOŞEV, Kasımalı. (1964). *Bizdin Sekretar*, Frunze: Mektep Basması.
- CİGİTOV, Salıcan. (1984) *20- Cıldardagı Kırgız Adabiyatı*, Frunze: İlim Basması.
- CONNERTON, Paul (1999) *Toplumlar Nasıl Anımsar*, İng. Çev: Alâeddin Şenel, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- CUSUPOV, K. (1987). *Kırgız Povestleri Cana Angemeleri*. (Der.) Frunze, Kırgızstan.
- EAGLETON, Terry (2004), *Edebiyat Kuramı Giriş*, İng. Çev: BİRKAN, Tuncay, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- FORSTER, E. M. (2001) *Roman Sanatı*. Aytür, Ü. (Çev), İstanbul: Adam Yay.
- JDANOV, A. A. (1934) *Pervıy Vse soyuzny Siedz Sovetskih Pisateley*, Stena Grafiçeskiy Otçet, Moskva: Gosudarstvennoe İzdotelstvo (Hudocestvennaya Literatura).
- MORAN, Berna, (2002), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yay.
- SÖYLEMEZ, Orhan, GÖZ, Kemal (2006), *Salıcan Cigitov ve Dünyası*, Bişkek: Manas Üniv. Yay.